

KAPITOLA 3

JAKÉ PŘEDSTAVY O MORÁLCE A ZPŮSOBY ŽIVOTA MÁ DNEŠNÍ MLÁDEŽ?

Nářek nad morálním úpadkem a absencí hodnot u mládeže patří ke standardnímu repertoáru každé kritiky dobových a kulturních poměrů. Diagnóza, že to jde s mládeží v morálním ohledu z kopce, je rychle po ruce především tehdy, když je veřejnost šokována zločiny nebo když vejdou ve známost statistiky kriminality. Rádo se přitom maluje černobíle, přehlíží se pozitivní vývoj a ztrácí se kompenzační nabídky vysvětlení (jako zvýšená připravenost označovat vinka nebo druh deliktů, jež se skrývají za těmi počty). Z mnoha komentářů tak lze získat dojem, že dříve bylo všechno, nebo přinejmenším mnohé, lepší.

Oplíjení do nemothy, připravenost k násilí, brutální přepadávání, užívání drog, vandalismus ničící věci a budovy, macho chování, neúcta k dospělým, starším a postiženým – ovšemže to všechno bohužel existuje a v žádném případě to nelze zlehčovat.⁴³ Ze zpravodajství velkých novin můžeme jmenovat příklady některých velkých reportáží, jejichž tituly mluví za vše: „Každý třetí kouří joint – hašiš na školním dvoře“, „Pít až do upadnutí – většina mladých Němců považuje pití do nemothy za šik“, „Žádná párty bez drog“, „Víc cool, drsněji, riskantněji“. Každý desátý mladistvý ve Švýcarsku se dopouští vandalského činu⁴⁴; „Nová macho kultura. Alkohol a brutální videa svádějí zejména mladistvé k excesům“⁴⁵; „Hledání vlastního já: mladi, kteří jsou připraveni k násilí, se zjevně neodpoutali od svých vztahových osob“⁴⁶; „Společensví se člověk musí učit. Odpor k plnění závazků, nedisciplinovanost a silné narušování výuky [...]“⁴⁷; „Vyhrošení nepomůže. Pochlebování ovšem také ne: kriminalita mladistvých

není problémem cizinců, nýbrž dolních vrstev“⁴⁸; „[...] Vychýlení z dráhy: 76 000 mladistvých ročně přeruší školu [...]“⁴⁹; „Násilí zdola. Zpíjení do nemothy, války band, beznadějí: zpusťlost širokých vrstev postupuje – a mladá postihuje nejtvrději [...]“⁵⁰; „Děšití vojáci z Londýna. Sociální pracovníci hovoří o novém typu chlapců, ale i dívek, naladěných na brutalitu [...]“⁵¹; „Nebezpečně odhalování vlastní chutě. Americká společnost a justice jsou přetěžovány novými kulturami mládeže a jejími médii“⁵². To ale sotva odražá to, co je běžné a z větší části normální. Mnohé z toho, co se říká o „té dnešní“ mládeži, je směsí mediálně vnímané reality, vlastních předsudků a lenivosti podívat se na věc důkladně. K předsudkům patří například ten o „bezperspektivní“ generaci, nebo na jiný způsob ten o „zábavní generaci“, ale i tvrzení, že povrchnost a orientace na konzum jsou výlučnými znaky dnešní mládeže. Částečně se jedná také o projekce, jimiž osoby narozené před 50, 40 nebo i 30 lety přenáší obraz svého vlastního mládí a svého životního pocitu prostřednictvím médií, jako by popisovaly právě stav dnešní mládeže. Ve skutečnosti se v nejlépeším případě jedná o část reality.

Každopádně se ale u dospívající generace proměnilo základní naladění i myšlení. Dnešní mládež miluje svobodu a vyhledává pravdivá a struktury, jež jim usnadňují tuto svobodu ztvárnit a samostatně realizovat možnosti, jež jim skutečnost nabízí.

Aniž bychom si chtěli činit nárok na to, že popíšeme mládež v její rozmanitosti a komplexitě, pokusíme se následně vykreslit obraz mládeže a její morálky tak, jaké skutečně jsou. Budeme přitom postupovat ve čtyřech krocích. *První* se zaměřuje na společenské rámcové podmínky dnešní mládežnické kultury. *Druhý* krok má představit, jak se tato strukturální změna projevuje na hodnotové orientaci mladých; k tomu použijeme především empirické studie. „Hodnotová orientace“ se tu týká představ a přání, jež vyjadřují, co je v životě důležité a hodné úsilí. Hodnotami se nemíní konkrétní ustanovení, jak jednat, nebo normy, nýbrž všeobecné představy o tom, co je osobně, resp. též společensky žádoucí a hodné úsilí. Podle nich se může orientovat chování, aniž by mohly být v přímém smyslu vymahatelné.⁵⁴

⁴³ K násilí a mládeži viz mimo jiné die Berichte des Bundesministeriums des Innern / Bundesministerium der Justiz (naposledy pro rok 2006, dostupné na www.bmi.bund.de/files/-/1481/psh.pdf [20. 4. 2009]) und des Kriminologischen Forschungsinstituts Niedersachsen (www.kfm.de [20. 4. 2009]).

⁴⁴ Všechny: *Süddeutsche Zeitung* (24. 6. 2004).

⁴⁵ *Neue Zürcher Zeitung* (26./27. 2. 2005).

⁴⁶ *Süddeutsche Zeitung* (5. 5. 2006).

⁴⁷ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (25. 8. 2007).

⁴⁸ *Süddeutsche Zeitung* (6. 5. 2007).

⁴⁹ *Die Zeit* (3. 1. 2008).

⁵⁰ *Süddeutsche Zeitung* (21. 1. 2008).

⁵¹ *Die Zeit* (6. 3. 2008).

⁵² *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (10. 1. 2009).

⁵³ *Süddeutsche Zeitung* (28. 2. 2009).

⁵⁴ Srov. Fritzsche, Y.: *Moderne Orientierungsmuster: Inflation am „Wertehimmel“*. In: Deutsche Shell (ed.): *Jugend 2000. 13. Shell Jugendbericht*, sv. 1. Opladen 2000, s. 93–156, zde s. 97. K problematice kategorie „hodnotá“ viz také kapitola 10 této knihy.

Teprve tehdy lze ve *třetím* kroku učinit opatrný pokus: plát se po tom, jaké ústřední úkoly – co se vyvíje týče – se v této životní fázi dnes kladou a jakými vnějšími a vnitřními faktory je daná fáze ovlivněna. Ve *čtvrtém* kroku bychom pak měli načrtnout, jaké formy podpory a zvládnání těchto požadavků by z toho mohly vyplynout pro křesťanskou morálku a morální výchovu.

1. Změny společenských rámcových podmínek pro mladé

Sociální vědy, které zkoumají situaci mladých ve společnosti, popisují – ve značně míře shodně – především čtyři procesy změn, v nichž mladá vyrůstají. Totiž: a) demografická ztráta rovnováhy, b) destrukturne životní fáze mládí, c) typické problémy při integraci do společnosti a d) individualizační procesy.⁵⁵

a) Demografická ztráta rovnováhy

Počty o složení obyvatelstva za poslední století nenechávají žádnou pochybnost o tom, že podíl dětí z celkového obyvatelstva v Německu již mnoho desetiletí klesá, zatímco věková skupina lidí starších 65 let ve stejném časoprostoru procentuálně značně narůstá. Aniž bychom se pouštěli do detailů, jako je podíl dětí cizinců na tento počet nebo prodloužení očekávané délky života, přece z toho lze vyvodit, že důležitostí mladé generace ve společnosti klesá, zatímco současně narůstá důležitost generace starší.

Obř. 4: Složení obyvatelstva podle věkových skupin v historickém porovnání. Na 100 Němců připadlo, resp. připadá:

	Starší než 65 let	Mladší než 14 let
1910	5	34
1950	9	26
1990	15	16
2030	29	12

Hurrelmann, K.: *Lebensphase Jugend*. Weinheim, München 1999, s. 21.

⁵⁵ Viz k tomu mimo jiné Baacke, D.: Die stillen Ekstasen der Jugend. Zu Wandlungen des religiösen Bezugs. In: *Religionspädagogisches Jahrbuch*, 6 (1989), s. 3–26, zejm. s. 6–15; Hurrelmann, K.: *Lebensphase Jugend. Eine Einführung in die sozialwissenschaftliche Jugendforschung*. Weinheim, München 1999.

Daný posun s sebou nese následky týkající se společenské a politické pozornosti pro potřeby příslušných věkových skupin a v důsledku toho i pro rozdělování finančních zdrojů, jež jsou k uspokojování těchto potřeb zapotřebí.

Nemusi to nutně znamenat, že společnost stagnuje a mladá generace se dostává do situace strukturální újm, třeba co se nabídek vzdělání a podpory rodin týče. Politika se přece může zaměřovat i na to, že rozpoznané problémy daného vývoje neutralizuje rozhodnými protipatřeními – například změnou přístěhovalecké politiky, podpurnými programy nebo organizační politických zájmů. Co ale ten z rovnováhy vychýlený poměr generací znamená pro postoje, pro připravenost k vzájemné podpoře, ale i pro odhadování životních možností jednotlivých mladých lidí, to se nyní ještě skutečně předvídat nedá.

b) „Destrukturne“⁵⁶ životní fáze mládí

Až do doby před několika málo desetiletími bylo celkem jasné, co se rozumí mládím: totiž životní fáze, která začíná pubertou a končí vstupem do profesionálního života, resp. založením rodiny.⁵⁷ S jistotou kolsavostí se dal začátek tohoto vývojového stadia celkem jasně vycílit na 13. až 15. rok.

Doba mládí jakožto vlastní životní fáze sice podle poznatků sociálních věd existuje stejně jako předtím, ovšem významně se změnila potud, nakolik se časově roztáhla jak směrem dopředu, tak dozadu. Typický věk tím pádem není možné ani ostře ohraničit, ani přesně stanovit.

Puberta dnes nastává v průměru mnohem časněji, tedy obvykle už v době, která se dříve jednoznačně započítávala ještě do dětství. Tělesnému fenoménu odpovídá psychologický: Časněji je k dispozici rovněž stav vědomí, způsob, jak se člověk cítí, jak chápe a – pokud se držíme literatury – také schopnost přemýšlet o sobě a schopnost vcítovat se do druhých a do jejich motivace.⁵⁸ V dětském věku dnes také zhusťta nastupují způsoby chování typické pro mládež – jako hledání silné opory ve skupině vrstevníků, rebelie proti rodičům a autoritám, zájem o erotiku a testování tělesných kontaktů včetně sexuálních praktik.

⁵⁶ Baacke, Die stillen Ekstasen der Jugend (pozn. 55), s. 6–8.

⁵⁷ Tak definuje kupříkladu klasická učebnice dětské psychologie a psychologie mládeže Heinze Rempleina (*Die seelische Entwicklung des Menschen im Kindes- und Jugendalter*. München, Basel 1967) krátce a výstižně: mládí „je úsek života, který se nachází mezi dětstvím a věkem dospělosti“ (tamtéž, s. 363). Autor ovšem také již mluví o obtížích, které s sebou nese „uvádění začátku a konce mládí“ (tamtéž, s. 366).

⁵⁸ Charakteristika v návaznosti na Baacke, Die stillen Ekstasen der Jugend (pozn. 55) s. 6–8.

Viděno v opačném směru, životní fáze mládež se časově protahuje do středních a pozdních dvacátých let, jež se dříve bez dalšího počítaly k dospělému věku. Někdy se namísto toho lze i dočíst, že se mezi mládím a dospělostí vyprofilovala nová fáze životního průběhu, takzvaná postadolescence.⁵⁹ Tato změna má základ v prodloužení doby vzdělání. Ta se především u dívek obzvláště zřetelně odlišuje od podoby průměrného života v dřívějších dobách. Ukončení vzdělání také nannozé neznamená, že se nepřerušene naváže začátkem výkonu povolání, tedy takového povolání, při němž se člověk cítí dobře a o němž si dokáže představit, že by ho vykonával ještě i za 5, 10 nebo 20 let. Nutnost dlouholetého vzdělávání a výchovy a zvýšené nároky na skutečně uspokojivou profesní činnost se ekonomicky a co se požadavků na časovou flexibilitu a lokální mobilitu týče, snašejí nejlépe s životním stylem singles, který pak bývá v této životní fázi také nannozé praktikován. Přitom samotný životní styl single je souhrnnou kategorií pro rozmanité životní koncepty a vztahové reality, jimž je společné pouze to, že singles vedou svou vlastní domácnost,⁶⁰ utvářejí svůj život autonomně a nahližejí na svůj stávající životní způsob většinou jako na pouze přechodný model.

Prodloužení fáze mládež se projevuje také dalším zajímavým fenoménem: osoby, které se na základě věku přesouvají do kategorie dospělých, si zachovávají již zážitkové formy typické pro mladá. Dřívější mezigenerační hranice odpadají nebo jsou překryty.⁶¹ I padesátiletí, a dokonce šedesátiletí nosí dnes rádi džinsy a tenisky, a především ženy (ale nejen ony) usilují o to, aby si pomocí kosmetiky a medicíny a někdy i za přispění chirurgie uchovaly svůj mladistvý vzhled z dřívějšíka. V otázkách vkusu a oblékání, včetně preference hudebních stylů a druhů sportu, je mladistvost nadále akceptovaným ideálem – a sice právě v generaci dospělých.

To vše ukazuje, že začátek a konec fáze mládež se časově stále silněji protahují a tím se ve srovnání s dřívějším stávají méně zřejmými. Funkce mládež jako přechodné doby se ale stává nejasnější i v – dříve s mládím spojované – proměně vlastní role mladého člověka. Jestliže dříve bylo mládež fází, v níž se odcházelo z domova, aby se člověku dostalo odborné přípravy nebo aby studoval a aby pak sám vykonával povolání a založil rodinu, pak dnes mnohé probíhá současně vedle sebe a existují ty nejrozmanitější kombinace: pokud možno se co

⁵⁹ Tamtéž, s. 7.

⁶⁰ Např. Heitlage, R.: *Familienreport. Eine Lebensform im Umbruch*. München 1992, s. 114–117.

⁶¹ K tomu důkladněji Seidl, C.: *Schöne junge Welt – Warum wir nicht mehr älter werden*. München 2005.

nejdříve vystěhovat z rodičovského domu (někdy ještě jako žák), ale i zůstávat v „mama hotelu“ až hluboce k třicátému roku života a dál; převzít rodičovskou roli už velmi brzo, když ještě naplno probíhá vzdělání a výběr povolání, a nebo až tak pozdě, že je realizace těchto rolí podle okolností dokonce odkázána na lékařskou pomoc.

c) Sociální, psychické a kulturní problémy v integraci do společnosti

Paralelně s procesem, v němž se protahuje fáze mládež a ztrácí na významu její struktura, probíhá opačným směrem proces, kdy fáze mládež v přibývajícím míře ztrácí svůj charakter sociálního experimentačního prostoru s vlastními právy, vlastní kulturou a také vlastními ochrannými opatřeními. Tak jako je tedy mladistvost předjímána již dětmi a uchovávána těmi, kdo dospěli, je svět dospělých přítomen už v životě mladistvých. Ale to už nejenom v podobě rodičů, vychovatelů a učitelů – kteří se pokoušejí obeznamenat mladá s realitou života dospělých, odstupňovávat přitom úrovně obtížnosti, resp. porozumění, dávkovat množství, posilovat očekávanou budoucnost v učebních krocích na sebe navazujících –, nýbrž v celé širí skutečnosti. Nejmasivněji se tak děje pravděpodobně v médiích. Tam jsou ovšem představovány nejen, a už vůbec ne především, fungující vztahy partnerské a rodinné, nýbrž zejména spory, rozdíly, vzájemné hrozby až po násilí; není ukazován jen naplňující sexuální styk v odpovídající atmosféře, nýbrž spolu s tím jsou dodávány rovnou i perverznosti a extrémní formy až po dětskou pornografii; je popisován nejen vcelku zdatilý všední školní den, nýbrž prezentovány jsou především neřešitelné konflikty, soupeření prohloubené k nepřátelství, a dokonce touha usmrcovat; předvádí se nejen život s nemocemi, jak je známe i ze svého okolí, nýbrž rovnou nejzávažnější případy extrémního postižení a zranění; podává se zpravodajství nejen o nehodách, k nimž pochopitelně neustále dochází, nýbrž se nám zpřístupňují i obrazy nejhroznějšího pustošení a bezvýhodné záhuby. Někdo z mediálních poskytovatelů nemusí brát ohled na to, zda se mladá lidé dokážou s něčím takovým emocionálně a sociálně vyrovnat tak jako většina dospělých.

Náročná je pro mladá také rozmanitost nabídek a možností, které vnímají a o kterých se domnívají, že jim jsou otevřeny. Začíná to u zboží, obzvláště obléčení, médií a her, a pokračuje přes značné množství televizních programů až k možnostem využívání volného času a také k morální a světonázorové orientaci. Zdá se, že všechno je možné a všechno přibližně stejně hodnotné – zjevně je třeba si pouze najít to, co člověku sedí. „Ovšemže se *mohu* pro něco rozhodnout“, zní lákavá maxima. „*Musím* se trvale rozhodovat“ a „Rozhodl jsem se

vlastně správně v tom, v čem jsem rozhodoval?“ je realitou, jež může být také užívána. Třívá a znejistující i proto, protože každé rozhodnutí pro nějakou možnost znamená rozhodnutí proti možnostem dalším.⁶²

Nesmíme přehlédnout, že ona základní dialektika, existující ve vyspělé průmyslové společnosti pro každého, se v mladistvém věku značně přisituje. Jde o dialektiku mezi tím, co na jedné straně souvisí s potěšením z krásy a s tím, co je zábavné a emocionální, a na druhé straně s nutností pracovat, s úsilím o metodické učení a se sebekázání. Zatímco pro dospělého je tato dialektika větší-nou silně regulována internalizovaným rytmem pracovní doby, času na rodinnou a volného času, musí mladý člověk, který je do tohoto rytmu zatím jen částečně zapojen prostřednictvím instituce školy, nalézt přístup k oběma těmito sférám a jejich rozsahu sám ve vlastní režii. Obzvlášť závažná je přitom okolnost, že nejde jenom o – v každém okamžiku nutné – zvládnutí této dialektiky požitku a výkonu. Na získání schopnosti, jako je připravenost k výkonu, sebekázeň, umění odhlížet od emocionálních faktorů nebo schopnost k dalekosáhlým plánům, závisí zcela zásadně pozdější postavení mladého člověka ve společenském systému.⁶³

d) Individualizace

Postup, který charakterizujeme jako individualizaci, by se dal opsat také negativně jako oslabení oněch faktorů, které v naší společnosti dosud normovaly lidské životy: vytvořená pravidla, mravy pocházející z konvence, tradice. Ty byly základem, na němž bylo možno se dorozumět a jenž umožňoval společné sociální jednání. To, že nyní slábnou, nelze svádět v první řadě na působení rozkladných sil, nýbrž na erozi vytvořených prostředí jako městských čtvrtí, krajin a vesnic, na fluktuaci susedských vztahů a na velikost vznikajících obytných komplexů. Vytvořené příbuzenské a susedské vztahy se viditelně stávají nepřehlednější a komplikovanější a v mnohém ohledu též významově chudší, zatímco náhodné vztahy nebo ty, které sami upřádáme, nabývají na důležitosti.

Dvoji vývoj pohání tento proces neodvratně kupředu a zesiluje jej: přibývající profesionalizace ve všech oblastech pomoci a podpory (počínajíc dopro-

⁶² Baacke, Die stillen Ekstasen der Jugend (pozn. 55), s. 9n., to charakterizuje jako „rozhodovací dilema“.

⁶³ Tamtéž, s. 8n., hovoří Baacke v tomto ohledu o „hodnotovém dilematu“: „Toto dilema spočívá v tom, že práce a vzdělání na straně jedné, volný čas, média a konzum na straně druhé vyžadují i podporují různé hodnotové orientace.“

vázením v těhotenství až po poradenství, v jakém institutu a jak nejlépe uložit peníze na stáří) a média, jejichž obrazy a informace umožňují dělat z hvězd jako Madonna, Thomas Gottschalk nebo Iris Berben pseudovztahové osoby, jež dokáží podle okolností člověka vzrušit víc než vlastní rodiče, jakkoli je ne-lze ani bezprostředně oslovit, ani reálně vzít do náruče. V soukromé oblasti otevírají mobility, SMS a e-maily nové možnosti participace na sociálních sítích a celých sítích, aniž bychom osoby, které s námi komunikují, vůbec kdy bezprostředně poznali nebo aniž bychom museli brát ohled (který samozřejmě přesto nadále existuje) na vzdálenosti, společný původ, společné životní světy nebo světónázorové orientace. Jednotlivec k tomu přitom jistě nebyvá nucen přímo zvenčí, nýbrž je sám tím, kdo musí zůstatvat iniciativní, aby měl vztahy, které mít chce.⁶⁴

Tím, že se rozbila pevná životní forma, odpadají pro mladého, ještě hledajícího jedince mnohé proslapané cesty a všeobecné platné vzory, které pro jeho další vývoj předznamenují zcela určitý průběh a dávají jasný cíl. Společně a vzájemně potvrzované hodnotové orientace, podle nichž by se člověk v dalším vývoji měl řídit, zároveň splývají a stávají se někdy i protichůdnými.

Na tuto změněnou situaci odpovídají dospělí často iritací nebo nářkají nad tím, co je ztraceno. Samotní mladí reagují spíše jinak a každopádně vytvářejí vlastní, pro svou generaci typická orientační schémata. Některá z nich nyní v druhém oddíle objasníme a obsahově popíšeme.

2. Co je pro dnešní mládež důležité – zaostřeno na některé životní oblasti

Ve většině empirických studiích o mládeži, provedených v minulých 20 letech v Německu, se pracuje se seznamem hodnotových orientací, u něhož mohou dotazovaní mladí lidé na sedmístupňové škále udát, co je pro ně v jaké míře důležité. Shell-studie z r. 2002⁶⁵ – to je stále ještě nejaktuálnější studie, co se dlouhodobých hodnotových trendů mládeže týče – podává následující obráz:

⁶⁴ Blížeji popis viz Baacke, Die stillen Ekstasen der Jugend (pozn. 55), s. 11–14.

⁶⁵ Deutsche Shell (ed.): *Jugend 2002*. 14. *Shell Jugendstudie*, Opladen 2002.

Obř. 5: Hodnotové orientace – důležitost pro utváření života mladých ve věku od 12 do 25 let (údaje v %)

	= nedůležité	= půl na půl	= důležité
přítelství		4	95
partnerství	3	5	92
rodinný život	5	10	85
vlastní odpovědnost	5	11	84
hodné kontaktů	5	11	84
kreativita	6	11	83
zákon a pořádek	7	12	81
nezávislost	9	11	80
jistota	7	14	79
plně a ctížádost	9	15	76
bratr ohled na city	8	17	75
požitek ze života	10	18	71
povědomí o zdraví	12	17	71
tolerance	14	21	65
životní standard	14	23	63
ekologické povědomí	16	24	60
sebeprosazení	17	24	59
sociální angažmá	19	26	55
moc a vliv	38	27	35
víra v Boha	46	16	38
hrdost na historii	48	22	30
politické angažmá	56	22	22
dlohověkost	57	23	20
konformita	66	18	16

Deutsche Shell (ed.): *Jugend* 2002. Frankfurt a. M. 2002, s. 143.

V žebříčku tedy vedou „přítelství“ a „partnerství“. Jen nepatrně níže se řadí „vést dobrý rodinný život“. Podobně důležité je pro mladá žít a jednat na vlastní odpovědnost a „mít hodné kontaktů s druhými lidmi“.

Dominující hodnotové orientace, bez nichž si mladý člověk nevyستací, tudíž jsou: harmonie ve vztazích a v rodině, samostatnost při utváření života, také pospolitost a výměna.

V pořadí dále s jistým odstupem následuje (kolem 80 %) skupina hodnot sebezrovnání a samostatnost, tedy přání „rozvíjet svou vlastní fantazii a kreati-

vitu“, „být nezávislý na druhých lidech“, připravenost „respektovat zákon a pořádek“, stejně jako „touha po jistotě“. Jako třetí skupina s hodnotami mezi 70 a 75 % následují pak orientace, jež se týkají postoje k sociálnímu výkonosti-mu řádu, jako plně, ctížádost, úspěch, soulad s pocity a rovněž zdraví. Nakonec přicházejí orientace, které lze shrnout pod nadpis lidskost a tolerance a které zahrnují také ekologické povědomí a sociální angažmá a více než polovina mladých je prohlašuje za důležité.

Podíváme-li se na tabulku z druhé strany, nacházíme to, co obstálo nejhůř, resp. co bylo většinou mladých zhodnoceno jako nejméně důležité, konformita ve smyslu „dělat to, co dělají druzí“ a „lpět na starobylosti“. Za většinově ne-důležité platí také politické angažmá, přičemž se zde myslí pouze stranicko-politické angažmá, a nikoli angažmá sociální, angažmá týkající se životního prostředí a obytných čtvrtí, jež by se vlastně mohla také řadit k politickému angažmá. Ne tak špatně jako politické angažmá, přece však ještě těsně pod 50 % obstály národné tradice a religiozita, přičemž u té poslední je třeba zohlednit specifickou situaci ve východním Německu.

Na nevyšší ceněné skupiny hodnot se nyní blíže zaměříme a zahrneme do toho rovněž výsledky jiných studií:⁶⁶

a) Vztahy a rodina

Partnerství a rodina platí za zdroje, které mohou jedinci nabídnout naplnění, ale také oporu a ochranu před rozmarny společenských převratů a nejistotami, jež jsou v průběhu života každého člověka možné. Jsou ceněny jako zdroj bezpečí a síly.

Podle představa mladé generace by pro vztahy a rodinu neměly hrát žádnou roli materiální motivy a zabezpečující zájmy. Za její základy platí jediné náklonnost a touha po emocionální a sociální opoře.

Klasická rodinná konstelace otec–matka–dítě se ve vnímání mladé generace objevuje jen jako jedna z mnoha možností. Také partnerství s oddělenými byty, rodiny s jedním rodičem, rodiny s nevlastními rodiči a patchworkové rodiny se ukazují jako reálné možnosti a částečně jako alternativy. Hodnota se přirozeně klade na spolehlivost a atmosféru, v níž se člověk může cítit dobře. Většina mladých lidí vyjádřila touhu po trvalosti vztahů, často dokonce na celý život.

⁶⁶ Stov. Steinle, A. – Wippermann, P.: *Die neue Moral der Netzwerkinder*. Trendbuch Generationen, München, Zürich 2003, pro dobu předtím viz Schmidechen, G.: *Ethik und Protest. Moralbilder und Wertkonflikte junger Menschen*, 2 sv. Opladen 21993.

Protože ale nárok na vztah je obzvlášť vysoký, vede to paradoxně i k tomu, že se vztahy mohou rychleji rozpadnout.⁶⁷ Očekává se především intimita, bezpečí a štěstí, také v sexualitě. Ta přirozeně hraje velkou roli v prožívání lásky. Pomocí ní a v ní se má vyjadřovat náklonnost. Emocionální kvalita se ve srovnání s dobou trvání cení jako důležitější. Převládajícím životním modelem je sice párový vztah; přesto se nannoze počítá s tím, že spojení se stávajícím partnerem není jednou provždy. Příjemnějším se počítá s tím, že vztahy se mohou zhroutit, třeba když vzájemné nároky nebo i možnosti být spolu nejsou optimální. Předtřeba o divokém milostném životě singles je sice na veřejnosti značně rozšířena, neodpovídá ale ani skutečnosti, ani touhám mladých lidí. Většina těch, kterých se to týká, spartňuje ve své single-existenci přechodnou fází, dokud nenajdou toho správného partnera. Není to pro ně vysněná životní forma, nýbrž spíše taková, již se přechodně nelze vyhnout.

Co se týká odpovědnosti v sexuálním soužití, tady velká část mladých lidí, dívky více než chlapi, dbá o to, aby byla zaručena spolehlivá ochrana. To ukazuje studie německého Federálního centra pro zdravotnickou osvětu o sexualitě mládeže.⁶⁸

Konfigurace setkávání a vztahů mezi mužem a ženou se v posledních letech osvoďdila od mnoha předpisů tradice a etikety, vnímaných jako restriktivní. V protikladu k tomu mnohé průzkumy konstatují, že mladí lidé znovu objevují, že určité formy toho, jak spolu vzájemně zacházíme, toto zacházení také usnadňují. Znovu se praktikují zdivočilosti formy, bojovná emancipace naopak často polevuje.

b) Seberozvíjení a samostatnost

U této skupiny hodnot jde o to, že pro mladistvé je důležité myslet sebeurčujícími způsoby a jednat ve vlastní režii, samostatně rozvíjet ideje, názory a stanoviska – pokud je to nutné – také je navenek zastávat.

V jádře jde tedy o určování hranic jednotlivce vůči tomu, jaké jednání se očekává, a vůči nárokům ze strany blízkých, pracovního prostředí a institucí. Vlastní osobní identita je vymáhána v rámci sociálního řádu, podle okolností i cestou konfliktů. Prosadí sebe a svoje potřeby je – při vši ochotě k toleranci a při vši ochotě k začlenění – pro mladého člověka důležité.

⁶⁷ Srov. Beck, U. – Beck-Gernsheim, E.: *Das ganz normale Chaos der Liebe*. Frankfurt a. M. 2005.

⁶⁸ Srov. www.bzga.de (8. 6. 2009).

Komplementárně k vysokému oceňování osobní svobody myšlení a jednání existuje zřetelný nárok na sebe sama co do věrohodnosti – v podobě touhy nemuset se ohýbat a také zůstat sám se sebou identický ve svých idejích, slovech a činech. Toto přání zůstávat sám sebou, být ryzí a zachovávat svou osobní identitu předpokládá, že si jednotlivec – v komplexních a protichůdných požadavcích na jednání, jež doprovázejí moderní životní kontexty – nechává šikovně otevřeny prostory pro jednání. Tato flexibilita se mu daří opět jen tehdy, když se vyhýbá závislostem a závazkům, protože ty při rozhodování svazují a mohou ústít do jednání pod tlakem.

c) Povolání a vzdělání

Povolání zaujímá v osobním hodnotovém světě mladých vysoké postavení, a to jak z hlediska sebeuskutečňování, tak i z hlediska dosahování největší možné nezávislosti. Mělo by být tedy podle možností zajímavé a na druhé straně by mělo umožnit, aby člověk stál na vlastních nohách.

A protože je dnes profesní orientace nevyhnutelně svázána s podmínkou vzdělání, musí to, co mladí nazývají rozumným vzděláním, rovněž zaujímat vysoké postavení. Touha po povolání, které by stejnou měrou bylo zajímavé i poskytovalo jistotu, přitom zcela stojí ve vědomém napětí ke skutečnosti, že zajímavých a jistých pracovních míst je poskrovnu.

Profesní šance a vzdělání závisejí ve velké míře na tom, jaké zdroje jedinec má a chce nasadit. Kdo je kvalifikovaný příliš málo, vystavuje se od počátku nebezpečí, že zůstane na cestě. Mladí lidé, kteří toto rozpoznají, jsou proto často ochotni investovat čas a energii do svého vzdělání, aby měli později lepší šance na trhu. Kvůli lepšímu vzdělání jsou také připraveni přerušit vazby a přestěhovat se, nebo úplně odejít do ciziny. Tuto situaci ještě přirostuje skutečnost, že ženy dnes více než dřív figurují coby konkurenky mužů. Mají často velmi dobré vzdělání, nutkání dosahovat i vyšších pozic a odsouvají založení rodiny na pozdější dobu.⁶⁹

⁶⁹ Průměrný věk žen v Německu při narození prvního dítěte byl u ročníků 1947–1951 cca 24 let a u ročníků 1972–1976 cca 28 let (*Statistisches Bundesamt*. Geburten in Deutschland 2007, s. 31). Odhady bezdětnosti u akademické se ukazují jako nikoli neproblematické: „Podle výsledků mikrocenzu mezi západoněmeckými ženami s univerzitním vzděláním, narozenými mezi 1951 až 1962, vychází přibližně u 34 % trvalá bezdětnost, celkově mezi všemi západ- či východoněmeckými ženami přibližně u 30 % [...] Přitom bezdětnosti u mladších generací v obou skupinách přibývá. Podle studie DIW zůstává z žen narozených v Německu mezi 1951 až 1965 a s univerzitním vzděláním (včetně DDR i získaného univerzitního vzdělání v cizině) asi 29 % bezdětných.“ (*Statistisches Bundesamt*. Kinderlosigkeit von Akademikerinnen im Spiegel des Mikrocensus.

V této souvislosti stojí za zmínku také to, že nově se vysoce cení principy a staré ctnosti jako pocit povinnosti, disciplína a zdvořilost. Rozhodujícím referenčním bodem tohoto nového vysokého hodnocení není ovšem až tak ohled na společnost nebo následování nějaké tradice či úsilí o hladký průběh, nýbrž veskrze osobní úspěch. Tomuto cíli slouží také pletě a citlivost, jež ve jmenované Shell-studii z roku 2002 považovalo 75 % mladých za důležitě, poté co je v předcházejícím průzkumu (v letech 1985 až 1990) tak vysoce ocenilo jen 62 %. Ve vysokém kurzu jsou u mladých také přátelství, věrnost, důvěra a loajalita. Účty se dočkaly dokonce větší chování a přiměřený oděv, pokud tím lze dosahovat úspěchu. Autorita a vedení nejsou už tak jako v 70. letech paušálně vystaveny podezření, nýbrž se na ně nahlíží jako na něco veskrze nutného. Přirozeně ani tady nejde převážně o to, aby se vydávaly rozkazy a mohla být prováděna kontrola, nýbrž spíše o to, aby se rozšiřoval tvůrčí prostor a docházelo k uvolňování synergických efektů kooperace.

d) *Lidskost a tolerance*

Dnešní mládež bývá v analýzách často charakterizována jako pragmatička.⁷⁰ „Hodnotové orientace směrem k výkonu, moci a přízpůsobivosti přibývají, směrem k angažmá (ekologický, sociálně a politický) ubývají.“⁷¹ Touto charakteristikou se nemíní, že mladí lidé postrádají emoce. Spíše to má vyjadřovat, že se nejprve starají o rámeček, který jim poskytl jistotu a přesně si stanovují vzájemná očekávání, dříve než se vášnivě nasadí.

Nezávisle na hlavním trendu „pragmatizace“ lze pozorovat zhodnocování pocitů („řídí se při svých rozhodnutích také svými pocity“). Toto nastalo u mladých lidí jak ženského, tak mužského pohlaví. To znamená, že orientace, kterou dosud více zaujímalý dívky a mladé ženy, se od nyníjška stala všeobecným trendem, přičemž to specificky ženské zůstává zachováno.⁷²

Tolerance vůči odlišným pohledům je velká, každopádně mnohem větší než u celkového obyvatele. Mladí dnes vyrůstají ve vědomí, že na světě vedle

Wiesbaden, 6. 6. 2006, s. 7). Viz www.beruf-und-familie.de/system/cms/data/dl_data/43330d-d76c1d82155669ea32a097eeca/destatis_kinderlosigkeit.pdf (14. 5. 2009).

⁷⁰ Jugend 2002 (pozn. 65), s. 152, 160; rovněž Steinle – Wippermann, Die neue Moral der Netzwerkkinder (pozn. 66), s. 56, 73.

⁷¹ Jugend 2002 (pozn. 65), s. 152.

⁷² Jugend 2002 (pozn. 65), s. 154.

sebe existují nejrůznější kultury a životní způsoby, a to stejným právem. Pro ně je od počátku normální, že homosexuálové se smí také občanský sezdávat, rovněž je pro ně normální, že muži pracují v mateřských školkách nebo jako zmocněnci žen, stejně jako je pro ně normální, že ženy vykonávají službu policistek nebo vojaček a nosí zbraň. Že to, co oni pocítují jako normální, může být v konkrétním případě též komplikované, vědí. Aby se s tím dalo zacházet, je třeba znát pozici těch druhých. Takto se vyznat v pozici druhého považují za důležitější než sdílet jeho náhledy.

I u ostatních forem vyjádření hraje oceňování sociální integrace jednotlivců v hodnotovém světě mládeže důležitou roli: třeba jako ochota pomáhat, dělit se s druhými a něčeho se vzdát, stejně jako ochota akceptovat lidi, kteří jsou jiní. S jínakostí barvy pleti nebo sexuální orientace mají mladí nesrovnatelně méně obtíží než dřívější generace. Mimo to u nich časem existuje ona výrazná potřeba, aby sami něčím přispěli k obecnému blahu a k rozvoji společnosti. Pozitivně oceňují také možnost poznávat rozličné lidi, rozličné životní formy a jiné kultury, pokud v tom rozeznávají výzvu k tomu být sami otevřenější nebo se stávat ještě otevřenějšími. Přání udržovat se v otevřenosti k cizímu a být tolerantní vůči druhým souvisí s tím, že vzhledem k dynamice změn a přibývajícím věcným tlakům je nutno stále znovu relativizovat vlastní já; to se mnohdy děje pomocí tolerance, příležitostně též změnou pozice a někdy také ironií. Důležitým zesilovačem sebereflexe a relativizace vlastního hlediska jsou média. Podstatnou roli přitom hrají rovněž efekty globalizace a zakoušeného multikulturalismu.

e) *Konzum, úspěch, vzhled*

Příslušníci střední a starší generace na mladých často kritizují, že jsou zaměřeni materialisticky, či dokonce hedonisticky. Nikdo nemůže přehlédnout, že pro mládež je důležitá touha ukazovat se sobě i druhým coby úspěšní a příjemní. Je však nutno vidět, že v době estetizací, inscenací, módního a značkového povědomí, komercializovaných nabídek, volnočasového průmyslu a všudypřítomných služeb jako fitness, wellness, anti-aging atd. jsou aspekty mladý/krásný a zámožný svázány spíše s hodnotami bezstarostnosti a radosti z možnosti, které život skýtá, a také radosti ze sebe sama. Tato radost ze sebe sama se jedinci zprostředkovává jak pomocí pozitivního sebeobrazu, včetně pozitivního vztahu k vlastnímu tělu, tak i důkladným materiálním vybavením. Peníze v naší společnosti otevírají možnosti a pomáhají rozšiřovat tvůrčí prostory a udržovat statky jako mládí a tělesnou atraktivitu. Média fungují coby avantgarda určitěho životního stylu platícího za moderní a potud posilují tendenci vysoce oce-

ňovat a také sama ztělesňovat mladistvost, svěžest, zdraví, „být in“ a atraktivitu. Nepřehlédnutelnou roli u konzumu mladistvých hraje nejen materialistické nastavení, nýbrž také skutečnost, že disponují penězi a že se na to zaměřuje větší část členů reklamy. Podílet se na konzumním světě je současně důsledkem větší autonomie i potvrzováním této autonomie. „Dává jim to pocit samostatnosti a zprostředkovává jistotu, že patří ke světu dospělých – snaha, kvůli které dříve nescělé generace sahaly k cigaretám a alkoholu. Tu nyníější to žene do obchodních domů.“⁷³ A tady se také nechovají jinak než dospělí – v dobrém i špatném.

3. Velký úkol: pracovat na vzdělávání a zajišťovat identitu

a) *Výkon, který se od jednotlivých subjektů vyžaduje*

„Kdo jsem já?“ a „Kdo jsi ty?“ Vzhledem k pronikavým fyziologickým, psychologickým a sociálním změnám, které se odehrávají ve fázi mládí, byly odpovědi na tyto otázky obtížné vždycky. Ale doopravdy obtížné jsou teprve v souvislosti s dnešní kulturou mládí, jak jsme ji charakterizovali v obou předcházejících částech. Neboť být vlastním já, jež je pro druhé identifikovatelné a jemuž lze přičítat určitá jednání a způsobu chování, přece předpokládá, že člověk dokáže pocítovat sebe sama jako jednotu a uvědomuje si sebe sama v průběhu času jako něco nepřetržitého. Jednota má co do činění s výběrem a integrací možností, jež k nám proudí v podobě zkušenosti. A kontinuita musí být vytvořena vyvzdorovaná a neustále probíhajících změnách, jimž je člověk v průběhu času vystavován.

Takové já není ale jednoduše po ruce ani nenastupuje s biologickým vývojem samo podle plánu, nýbrž musí být nejprve rozvíjeno, lépe: vypracovááno, nebo možná ještě silněji: vytvářeno. Je to proces, který musejí mládí lidé podstoupit, nikoli však izolované sami pro sebe, nýbrž v ustavičně sociální aktivitě. Že je tento proces utváření identity dnes obtížnější a v důsledku toho i riskantnější než dřív, souvisí především se dvěma faktory, které v předcházejícím již zazněly. Jedním je to, že sociální prostředí, v němž se musí identita budovat, se stalo mnohohlasnějším a protichůdnějším. Individualizace a pluralizace číni na jedné straně nalhávějšími nalézání vlastního Já a realizaci touhy po životě v sebeurčení, zatímco na druhé straně tuto úlohu znesnadňují přílišnou nepřehledností, víceznačností a nadbytkem alternativních možností. Stát se konkrétní osobností se – sečteno a podtrženo – stalo náročnější, protože existuje více

⁷³ Steinle – Wippermann, Die neue Moral der Netzwerkinder (pozn. 66), s. 105.

tvůrčího prostoru, ale i více vlivů, s nimiž se člověk musí vyrovnat, dříve než může žít sebeurčujícím způsobem.

Tou druhou zásadní změnou je to, že výsledek utváření identity je méně než dřív něčím hotovým, tedy stabilním stavem, nýbrž je něčím, co se neustále dále vyvíjí. Je tedy principiálně celoživotní cestou (být probíhající s různou rychlostí a intenzitou). Utváření identity se za dnešních společenských rámcových podmínek stalo procesem, který není nikdy úplně uzavřený (což přirozeně také neznamená, že by bylo trvale všechno zcela jinak).

Heiner Keupp, který se svým sociálně-psychologickým badatelským týmem na mnichovské Ludwig-Maximilians-Universität léta zkoumal konstrukce identity v pozdně moderní společnosti,⁷⁴ jmenuje následující ústřední úkoly, jež je dnes nutno vzít v potaz při jakémkoliv způsobu práce s identitou,⁷⁵ a jež proto mohou platit zároveň jako indície podatěné identity: koherence, uznání a autenticita.

Tyto tři pojmy odpovídají syntézám, jež musí dnes subjekt realizovat při své práci na identitě. *Koherenci* se míní, že z různých kulturních nabídek, osobních opcí, aranžmá je udělán biografický celek, který člověku dává pocit: „Ano, to dává smysl, to je nějakým způsobem srozumitelné a dává mi to dostatečně možnosti k tvorbě.“ *U uznání* jde na jedné straně o schopnost přivádět nejrůznější a často si navzájem konkurující potřeby do rovnováhy a na druhé straně o schopnost prezentovat se v jednání s druhými tak, že se člověku dostává uznání – avšak ne už tak jako dřív především na základě sociálního statusu, nýbrž na základě komunikační kompetence.⁷⁶ *Autenticita* nakonec znamená schopnost slučovat ambivalentnosti, šance a rizika do jednoho nějak ladícího konceptu životního stylu, který je současně individuální a nezaměnitelný.

b) *Podpůrné životní prostory a osoby*

Identita nemůže být vytvořena a vystavěna nikým jiným než dotyčným subjektem samým. To platí i v nehomogenní a pluralitní a dost často rozporuplné společnosti, v níž musejí dnešní dospívající tento úkol plnit. Ovšemže ale existují prostředí a rámcové podmínky, jež jsou pro zdar tohoto úkolu příznivější a více podpůrné než jiné. Mezi těmito prostředími hraje rozhodující roli samozřejmě

⁷⁴ Keupp, H. – Abbe, T. – Gmür, W.: *Identitätskonstruktionen. Das Patchwork der Identitäten in der Spätmoderne*. Reinbek 1999.

⁷⁵ Viz mimo jiné Keupp, H.: *Identitätsarbeit als Lebenskunst – Eine Perspektive für die psychosoziale Beratung*. In: Nestmann, F. – Engel, F. (eds.): *Die Zukunft der Beratung*, sv. 4. Tübingen 2002, s. 51–61.

⁷⁶ Ke konfliktům s tím spojeným viz tamtéž, s. 268.

rodina, v tom pozitivním stejně jako negativním, což právě ukazují ona hojná odpadnutí, podminěná zanedbanost. K daným rámcovým podmínkám patří ovšem jako významný faktor taktéž škola, v níž tráví mladiství velkou část svého času.

Na školu lze nahlížet především jako na instituci metodicky organizovaného a strukturovaného předávání vědomostí a kompetencí. Toho mají děti a mladiství zapotřebí, aby mohli později jako dospělí s plnou zodpovědností naplňovat svou roli jakožto členové společnosti a občané. Kromě, či lépe: vedle předávání vědomostí a výkonu může být ale škola pojímána také jako místo utváření osobnosti a jako životní prostor, v němž mohou dospívající v chráněných a strukturovaných podmínkách pracovat na své identitě. Relevantní je při tomto procesu vnímání vrstevníků ve vzájemném kontaktu, blízkost i vymezení vůči mladším a dospělým, experimentování a reflexe životních příběhů, vztahových forem a typických konfliktů, poznávání rozdílů při současném respektu, pozornost k vlohám, ale i k slabinám a k budoucím šancím, balancování mezi blízkostí a odstupem k lidem, kritické prověřování a porovnávání přesvědčení a odlišných mínění. A relevantní je pochopitelně také seznamovat se a vypořádávat se s představami o víře a s žitým, resp. vyznávaným náboženstvím.

4. Možný příspěvek křesťanské víry k nalezení identity⁷⁷

Je předem jasné, že není v něčí moci rušit nebo podstatně měnit rámcové společenské podmínky a velkoplošné tendence ve společnosti. Teologicko-etická reflexe a morální výchova třeba v rámci výuky náboženství na veřejných školách nemohou zadržet společenské procesy individualizace, pluralizace ani to, co tyto po mladých požadují – tedy nutnost volit mezi napínavými alternativami, hledat rovnováhu mezi vlastním přáním a rámcovými podmínkami kladoucími hranice. Etická a náboženská výchova by neměla tyto okolnosti ignorovat, pokud jí skutečně jde o mladé lidi.

Prvním důsledkem, který z toho bezprostředně vyplývá, je zjištění, že veliký úkol etapy mládí, totiž vytvoření vlastní Já-identity na základě vlastních potenciálů a za stávajících sociokulturních podmínek, se konstruuje obtížněji a vlekleji než kdy předtím. Etická reflexe a vyučování náboženství, jež jsou ve smyslu novozákonního poselství nakonec vázány svobodou a zdarem lidství,

musují spatřovat svou ústřední úlohu v tom, že přispívají k vytvoření a posílení identity. Tento příspěvek může spočívat třeba v tom, že se školi soudnost, procvičuje schopnost zdůvodňovat a ptát se, že se navádí ke schopnosti vnímat a interpretovat a posiluje se samostatnost a odvaha k odporu.

Jestliže se dnes mládež v mnoha věcech jinak chová, jinak vnímá a usuzuje, nesmí se to ukvapeně vykládat jako distancování od křesťanství nebo jakékoli morálky vůbec. I dnešní mládí mají představy o morálce. Ovšemže se zdá, že v mnoha oblastech kladou na místo všeobecné platnosti jimi samými ceněných standardů ve značné míře individuální ujednání. To vyžaduje a poskytuje vysokou míru individuální svobody – ale je to zásadně něco jiného než lhovůle. Neboť tato morálka se zakládá na závaznosti a důvěře. Ví a vychází z toho, že pravidla jsou nutná. Individualismus není totiž co egoismus. A proto si mládí zaslouží, aby byli i ve své morální orientaci bráni vážně, i když příslušníky dospělé generace irituje jejich chování i to, čeho si oni cení. To jistě neznamená říkat ke všem formám projevu „ano a amen“ a ani to neznamená vzdávat se kritiky a – je-li nutno – opatření zabraňujících sociálně škodlivému chování. Avšak mládí lidé u toho musejí cítit, že se v poslední jedná o ně, o jejich schopnost společenství, a nikoliv o otázku, kdo má více moci.

S tím související známkou morálky mládeže je kriticky postoj vůči stávajícím institucím a normám. K tomu, aby mladiství akceptovali tradiční a institucionální typy stát, církve a rodina zastávané morální normativní představy jakožto směřnice závazné pro svůj život, je nelze přivést pouze trvalým napomínáním, nátky a odsudky. Pro teologickou etiku a výkonu náboženství je proto výzvou posilovat mravní kompetence mladých lidí. Konkrétně to znamená třeba cvičit schopnost, aby člověk rozpoznal etické problémy, uměl se vcítit do druhých (empatie) a aby se posilovala osobnost s úmyslem dosahovat souladu mezi jejím jedháním a úsudkem.

Křesťanská etika a vyučování náboženství nemusejí nabízet pouze teoretické reflexe, nýbrž zpřístupňují také nabídky osob a sociálních vztahů (spolky, mládežnické skupiny, sociální iniciativy atd.). Osoba učitele, resp. učitelky náboženství, odhalující fakta, je nejenom nástrojem zprostředkování, nýbrž může rovněž ztělesňovat, o co ve věci jde – pocitovost při jedhání o věci, způsobem, jímž se o žáky zajímá, stará se o ně, podněcuje je, zapojuje sebe sama coby partnera k rozhovoru a poskytuje žákovi právo na odpor. Toto personální vyjádření morálních postojů (staromódním sloven pro to je „vzor“/„model“) má dnes možná větší váhu, poté co zástupci povolání s vysokou společenskou prestiží – jako politici, poslanci, hospodářští manažeři, lékaři, sportovci, soudci, a občas dokonce kněží – pozbyli svého generálního bonusu být vzorem.

⁷⁷ Viz též Gaus, R.: *Religion On Air. Religiöse Radioarbeit mit Jugendlichen*. Ostfildern 2007, s. 138-167.

Do utváření identity mládeže může křesťanská etika a vyučování náboženství vnášet také mimořádný horizont smyslu. Pro orientaci v jednání znamená tento horizont smyslu mimo jiné:

- že existují zkušenosti, které nelze jen tak vřadit do dnešního hodnotového světa mladých: jako smrt, nemoc, postižení, utrpení. To může vytvořit senzibilitu pro to, co je potlačené a zapomenuté, a chránit před útlakem do příkrášleného, nebo – přijde-li na to – zcela cynického, neskutečného světa.
- Jinou důležitou základem výpovědi je, že všude tam, kde mají lidé co do činnosti s lidmi, může docházet k poraněním, poškozování a ubližování. Vědomění s lidmi, může docházet k poraněním, poškozování a ubližování. Vědomění možnosti nezdaru a poranění rozšiřuje vlastní schopnost porozumění, zosťtuje vnímání a umožňuje podle okolností i více empatie.
- Náboženství a víra korigují představy, že jde v životě hlavně jen o plnění výkonnostních norem, přinucení a definice rolí. Povzbuzují k tomu, aby se v zorrném poli zůstal zachován člověk a mnohotvárnost situací a aby se jedinec nenechával odradit selháním; rovněž upozorňují na to, jaká je cena za jednostranné zaměření na výkon, což může být právě ve školních souvislostech důležité pro pozdější sebevědomí.
- Víra a křesťanská etika trvají na tom, že i tam, kde hrozí, že se životopisná identita stane téměř vězením, existuje možnost nového začátku a znovuzačlenění do společenství.
- Náboženství a křesťanská víra nakonec hájí důvěru v to, že zachování životních podmínek pro všechny i pro budoucí generace je součástí naší zodpovědnosti jakožto lidí, a že proto dává smysl angažovat se pro spravedlnost. Odtud lze snad žáky činit senzibilními také na to, že příslušnost k lidstvu překračuje rádius reálně vlastních zájmů a velké problémy se dají řešit pouze zájmem o druhé a pro druhé.

Literatura

- Erikson, E.: *Kindheit und Gesellschaft*. Stuttgart 1987.
- Gaus, R.: *Religion Air. Religiöse Radioarbeit mit Jugendlichen*. Ostfildern 2007, zvl. s. 100–183.
- Krappmann, L.: *Soziologische Dimensionen der Identität*. Stuttgart 1975.
- Mieth, D. – Haker, H.: *Idealvorstellungen des moralischen Ich*. In: Gölser, K. – Heeger, R. (eds.): *Moralerziehung im Neuen Europa*. Brixen 1996, s. 75–101.
- Quante, M. (ed.): *Personale Identität*. Paderborn aj. 1999.
- Steinle, A. – Wippermann, P.: *Die neue Moral der Netzwerkkinder*. Trendbuch Generationen, München, Zürich 2003.

ORIENTACE

Druhý tematický blok „Orientace“ zachycuje některé ústřední náměty systematické teologické etiky. Už z rozdílnosti témat je zřejmé, že nereprezentují celou šíři otázek, které sem náležejí. Přesto se jedná o texty a témata, jež obzvláště vhodně odkrývají pohled na obsahové základy a otázky s nimi spojené.

Rozsáhlá čtvrtá kapitola se věnuje dekalogu. Křesťanská tradice obsahuje ještě další tematické komplexy zásadního významu, jež by zde mohly být pojednány – jako například takzvané Horské kázání. A přece se v této knize pojeďnává o „desateru“, poněvadž textový komplex deseti příkazání nastoluje hodně otázek exemplárního významu, jako třeba otázku po poměru starozákonního a novozákonního étosu nebo tu po významu mravních norem pro svobodu člověka či otázku po vztahu principů a jejich konkrétního uplatnění v současnosti a mnohé podobné.

Pátá kapitola se zabývá fenoménem viny: Jakou roli hraje toto téma v současném povědomí? A jak se zachází s vinou, která je rozpoznána? Výsledky reflexe slouží zase jako podnět, abychom se přesvědčili, co k tomu říká teologie a jak daný pojem rozvinula na základě nových otázek.

Na to nakonec na několikery způsob navazuje šestá kapitola, zaměřuje se však na zásadní myšlenku, totiž na zlo jako šifru něčeho, co je nevyhnutelně ničivé a co by mělo nebýt. Co se v posledku vzpírá racionálnímu uchopení, a přesto tu nějak je. Pro teologii, církev a politiku je důležitou výzvou, aby toto pojmenovávaly a napomáhaly tomu, jak s tím zacházet.